

Euskal antropologiaren jauzi kontzeptualak eta euskal kulturaren haragitasunak

Mari Luz Esteban

UPV/EHU

ml.esteban@ehu.es

Hitz gakoak: euskal kultura, gorputza, emozioak, identitate bizitua.

Laburpena: Euskal antropologiaren bilakaera abiapuntu hartzen duen artikulu honen helburua da, gaur egungo antropologia feministak eta gorputzaren eta emozioen gizarte teoriak ahalbidetzen duten ikuspegia euskal kulturaren azterketari aplikatzea. Etnografia mota honen ahalmen handia du kulturen heterogeneitatea, konplexutasuna eta materialtasuna deskribatzeko eta jendeak bizitzari eman ohi dion zentzu anizkoitza adierazteko. Era honetan, euskara edota beste hizkuntzen hitzun izatearen esperientzia oparoaz eta jendeak euskal kulturari dagokionez dituen definizio eta bizipen anitzez jardungo da, identitate bizitua eta identifikazioaren artean leudekeen aldeak nabarmendu guran. Berriemaileek euskal kulturak lituzkeen haragitasunak eta berezitasunak aipatu dituzte, "euskal" nozioa bere eginez baina, aldi berean, zabalduz eta ezegonkortuz.

XX. mendearen hasieratik hona burutu diren euskal kulturaren inguruko teorizazioak eta analisi empirikoak ikuspegi eta diziplina askotatik gauzatu dira. Ibilbide oparo horren ezauzgarri bat aukeratu beharko banu, denborarekin nagusituz joan den joera azpimarratuko nuke: hizkuntzari, euskarari, zentralitate osoa ematearena. Horrek eragin zuzena izan du euskal identitate kolektiboaren eraikuntzan, non hizkuntza etnizitate eta lurraldetasunaren gainetik lehenetsiz joan den, aurrerago aipatuko dudan moduan.

Prozesu honetan euskal antropologiak egin duen ekarpenaren bilakaera oinarri hartu nahi duen artikulu hau azken hiru hamarkadetan sortu diren euskal kulturaren ikuspegi antropologiko kritiko eta irakurketa berrien testuinguruan kokatu behar da. Nire helburua euskal kulturari hurbilpena egitea da, gaur egungo antropologia feministak eta gorputzaren eta emozioen antropologiak ahalbidetzen duten ikuspegiari enfasia emanaz. Asmo nagusi

Ankulegi 16, 2012, 111-125

Fecha de recepción: 17-IV-2012 / Fecha de aceptación: 22-X-2012

ISSN: 1138-347-X © Ankulegi, 2012

eta bikoitz batekin: etnografia mota honek kulturen heterogeneitatea, konplexutasuna eta emoziotasuna/haragitasuna deskribatzea eta jendeak bizitzari eman ohi dion zentzu anizkoitza adierazteko ere duen ahalmena erakustea¹.

Horretarako guztirako, 2010-2011 ikasurtean buruturiko ikerketa baten emaitzak baliatuko ditut². Lanaren parte enpirikoa sei berriemaileri egindako elkarrizketa sakonen bidez mamitu nuen. Ikerlanak etnografia ariketa bat izan nahi zuenez, inguruko pertsonen baliatu nintzen elkarrizketetarako, hori bai, kasu guztietan, ikerketa-helburuetara aise egokitzen zirenak, ikerketa batean pertsona hurbilak baliatzeak dakartzan onurak eta zailtasunekin, hurbiltasun/distantzia prozesu metodologikoari dagokionez.

Ikergaiari aniztasuna eta konplexutasuna eman ahal izateko eta aldi berean lagina mugatu ahal izateko, aldagai hauek zehaztu nituen: (1) Sexu-generoa: hiru emakumezko

---

¹ Emoziotasuna eta haragitasuna diodanean, gorputzaren maila guztiak hartzen ari naiz kontuan: biologia, kontzientzia, jarduera, gogoeta, esperientzia... Baina gorputzaren dimentsio materiala eta agentziala nabarmenduz; hau da, gorputzez hitz egitea, izatearen baldintza materialez hitz egitea litza-teke eta norbanako gorputzak eratzen eta bizi diren testuinguru historiko, sozial, ekonomiko eta kultural-etako desberdintze-faktoreez (generoa, klasea, adina, preferentzia sexuala...). Beste aldetik, agentzia kontzeptua, norbanako eta talde ekintzez hitz egiteko erabiltzen ari gara gizarte zientzietan, gizarte egituren eta ekintzen artean harreman dialektikoak daudela iritzita.

² Ikerlana Mondragon Unibertsitateko Humanitate eta Hezkuntza Fakultateak eskaintzen duen Euskal Kulturgintzaren Transmisioaren (EKT) Aditu Tituluan aurkeztu nuen. Eskerrak eman nahi dizkio Jone M. Hernández lankide eta adiskideari, ikerlan horretako tutore lanagatik eta artikulu honi egindako ekarpenagatik.

eta hiru gizonezko, emakumeen eta gizonen artean egon litezkeen aldeak eta iritzi ezberdinak azaleratzen uzteko. (2) Adina: 37-56 urte tarteko pertsonak, belaunaldi ezberdinak begipean hartu baina gehiegizko aniztasuna ekidinez. (3) Hizkuntza: guztiak euskal hiztunak; hiruk euskara zuten lehen hizkuntza; beste hiruk, aldiz, gaztelania, eta euskara gaztetan ikasi zuten; seme-alabak zituztenek (jatorrizko euskaldunek zein ez) euskaraz hitz egiten dute beraiekin. (4) Lanbidea: lau, irakasleak ziren (hiru unibertsitatean, ikerlan honen gaiekin zerikusia duten alorretan gainera, eta beste bat lehen hezkuntzan); euskal gaietako dokumentalista bat ere bazegoen; eta behargin bat. (5) Jatorria: hiruk euskal gurasoak zituzten eta hemen jaioak ziren; beste hiruren gurasoak Espainiatik etorri ziren 60ko hamarkadan. (6) Bizilekua: bost lagun Gipuzkoan bizi ziren (Arrasate, Donostia, Lasarte-Oria, Leintz-Gatzaga) eta seigarrena Basaurin (Bizkaia)³.

Artikulu honetan, euskara edota beste hizkuntzen hiztun izatearen esperientzia mugagaitzaz eta jendeak euskal kulturari dagokionez dituen definizio eta bizipen anitzez jardungo dut, identitate bizituaren azteketa-rik lehentasun osoa emanez (identifikazio politiko eta kulturalaren aurrean)⁴. Berriemai-

---

³ Lau berriemaile, gainera, beren lanbideetan jorratzen dituzten gaiak edo arloak kontuan izanda (euskal antropologia, euskal komunikabideak, euskal gaien dokumentazioa...), euskal ikasketetan aditutzat hartu beharko genituzke eta hori izan da arrazoiak elkarrizketatuak beren izen-abizen benetazkoekin agertzeko, duten jakituria eta adierazi dituzten ideien egiletza izen-abizen faltsuen atzetik ez morrotzeko.

⁴ Bereizketa hau Ignasi Terradas-engandik (2004) hartu dut. Haren ustez, identitate bizituak norberak bizi izandakoa eta haren oihartzun afektiboen memoriarekin du zerikusia, eta baita memoria horrek eskatzen dituen errotze eta lotura sentimendu eta

leek euskal kulturak lituzkeen berezitasunak eta haragitasunak aipatu eta sakondu badituzte ere, behin baino gehiagotan, bertakoaren eta kanpokoaren mugak auzitan jarri dituzte. Hau da, beren esperientziak euskaldunak eta kanpotarrak bereizteko baliatu badituzte, batez ere iraganaz hitz egin dutenean, ezberdintasun horien lausotzeaz eta eraldatzeaz ere aritu dira, "euskal" nozioa bere eginez baina, aldi berean, zabalduz eta ezegonkortuz.

Euskal kulturaren analisi antropologikoaren sorrera eta modernizazioa

Hainbat egilek idatzi dutenez, (Caro Baroja, 1978; Del Valle, 1981; Fernandez de Larrinoa, 2002; Douglass eta Zulaika, 2007), euskal antropologia⁵ XX. mendeko bigarren hamarkadan abiatzen da, Telesforo Aranzadi eta Joxemiel Barandiaranen eskutik, Eusko Ikaskuntzaren babesean⁶. 1918-1936 bitarteko hausnarketa antropologikoak esparru ugari eta anitzak izango ditu, hala nola arkeologia, aurrehistoria, antropologia fisikoa, folklorea eta etnografia (Fernandez de Larrinoa, 2002:209), poliki-poliki, autonomia eta heldutasuna lortuz.

---

eskubideekin ere. Geroago, gizarteratzearen bidez, kultur identitatea eratuko da, norbanako eta taldeko esangura, arrazoiketa, borondate, sentimendu, esperientzia eta pauta moralez. Identifikazioa, aldiz, identitate bizitutik kanpoko zerbait litzateke, bizi memoria alienatua, murriztua eta pertenezia zeinu edo estigma politiko bihurtua.

⁵ Euskal antropologiak hiru jardute-maila lituzke: Euskal Herrian (diaspora barne) egiten dena, bertako antropologoen egiten dutena, eta euskal kultura bereizgarritzat eta identifikagarritzat (nortasun, ohitura eta portaerei dagokienez) hartzen eta aztertzen duena.

⁶ Julio Caro Barojaren lana izango da beste zutabe bat.

1960ko hamarkadatik aurrera ikerkuntza antropologikoak bultzada handiagoa hartuko du. Barandiaranek, Iruñeko bere katedratik, Etniker taldeak eratuko ditu, deskribapenari eta sailkapenari eta nekazarien azterketari lehentasun osoa emango dietenak. Maisuaren ustez, euskal kultura historiaurretik industrializazioaren hastapenetara doa, baserriak eta legendek loturak izango dituzte monumentu megalitiko, dolmen eta kobazuloekin, eta kultura materiala bizitza sozio-kulturalaren ezagutza morfologiko, funtzional eta sinbolikoaren abiapuntu ezin hobea izango da (Del Valle, 1981:131). Egun ahulduta dagoen eredu klasiko horrek zentzu organiko, ahistoriko eta autobildu batetik (Douglass eta Zulaika, 2007:18) ulertzen du kultura, eta haren alde materialari zein ideologikoei erreparatzen badie ere, kultur osagaien artean (ohiturak, mitoak eta elezaharrak, artefaktu arkeologiko eta materialak...) leudekeen harremani baino beraiek deskribatze, inbentariatze eta dokumentatzeari ekiten die. Beste bi ezaugarri hauexek lirateke (del Valle, 1981:131,133): kulturaren ikuspegi estatiko eta idealizatua sorraraztea, eta nekazaritza munduari emandako garrantzia (etxearen garrantzia, ekonomia aurreindustrial...), nekazal kultura eta euskal kultura baliokidetuz eta euskal esentzialen existentzia eta zaintzearen behararen ideiak sustatuz.

Baina 1960-1970 hamarkadetan antropologo anglosaxoiak (William Douglass, Davydd Greenwood, Sandra Ott) helduko dira Euskal Herrira, gizarte eta kultur antropologia modernoa ekarriz. Kultura azaldu nahi izango dute, eredu teoriko sinkronikoak aplikatuz eta kultura osotasun funtzional-estrutural edo sinboliko gisa ikusiz. Beraz, ez dira bilketa eta dokumentazio lanarekin konformatuko eta kultur sistema baten

barruan leudekeen azpisistemak (ahaidetasunekoa, ekonomikoa, politikoa, balioena...) eta aldagai soziologiko zein estrukturalak (etnia, generoa...) zehaztu, sakondu eta erlazioatuko dituzte.

Atzerriko antropologo hauen norabide teorikoak eta gertakarien eta portaeren azaltze saioek osatuko lukete euskal antropologian izan den lehen jauzi epistemologiko nagusia, kulturaren analisisan sakontasuna eta konplexutasuna eraginez. Hala ere, jendarte tradizionalen ikerketan oinarritzen den antropologia sinkroniko eta kontserbadore (Douglass eta Zulaika, 2007) horren eskutik, euskal kulturaren balizko ezaugarri nagusiak (betierekotasuna eta iraunkortasuna, nekazaritza giroan enfasia eta benetakotasuna, euskararen zentralitatea, taldebatasuna...) eraldatu baino berretsi egingo dira, beste kulturetatik bereiziko lituzketen aldeak bere horretan iraunaraziz, eta ikuspegi esentzialista elikatuz.

Euskal kulturaren berrirakurketak 70eko hamarkadatik aurrera

70eko hamarkadaren amaieran/80koaren hasieran, atzerrian ikasi ondoren hemengo unibertsitatera sartuko diren bertako ikertzaile batzuk hasiko dira lanean: Teresa del Valle, Jesus Azcona, Joseba Zulaika eta Joxemartin Apalategi. Etnizitatea, euskara, ahozko literatura, errituak, arrantza edo indarkeria bezalako gaien azterketari ekin eta aurreko ildoak sakondu baina aldi berean eraldatu egingo dituzte, gizarte eta kultur maila ezberdinak (psikosoziala, sinboliko-kulturala, politiko-ideologikoa) elkarlotuz. Ikertzen ari diren errealitatearekiko konpromisoak, bestalde, ez du iker-eremu horren kontraesa-

nak, gatazkak eta aldaketen inguruko hausnarketa oztopatzen.

Pixkana-pixkanaka, belaunaldi berriak sortu ez ezik, antropologoak ugaldtu egingo dira, unibertsitatean zein unibertsitatetik kanpo, eta ikergaiak ere aniztu egingo dira: alde batetik, euskal gaien inguruko gogoe-tari (euskara, ahozko kultura, herri-kirolak, muga, museoak eta ondarea, elkarte gastronomikoak...) iker-lerro eta marko-teoriko ez ohikoak eta diziplinartekoak aplikatu dizkiote; bestetik, ikergai berriak ere aurkitu dituzte (praxi politikoa, osasuna, lana, ikastolak, amatasuna, punk musika, memoria, nekazaritza turismoa, elikadura...)⁷.

Oro har, esan liteke azken hiru hamarkadetako ikerketa antropologikoak "euskal" nozioaren baitan zegoen nekazal giroaren gailentasuna eta iragan mitiko baten existentzia errotik ezegonkortu duela, ez bakarrik ikerlan asko hirietan burutu direlako, baizik eta ikerketa proiektuen helburu behinenak testuinguru ezberdinetan agertzen diren kontraesan eta gatazken inguruko gogoeta egitea, eta beste kultur errealitateekiko antzekotasunak eta ezberdintasunak aztertzea izan delako. Era berean, euskal jendarte eta kultura, etengabe eraldatzen ari diren errealitate gisa ikusi dira, begirada esentzialista eta harmonikoa zinez zailduz eta tokian tokiko eta denboran denborako azterketen alde aldarri eginez. Are gehiago, euskal lurraldeetan agertzen diren usadioek eta gertaerek irakurketa ezberdinak onartzen dituztela berretsi da, interpretazio bakar edo bateratuen beharra ezeztatuz.

---

⁷ Gaur egun lanean diharduten antropologoek zerrenda luzeegia denez, nire planteamenduetatik hurbilago daudenen izenak aipatuko ditut soilik artikuluhonetan, geroago egingo dudana.

Zirriborratzen ari garen prozesu hau posible egin duen gertakarien artean bat hautatu nahi dut, 80ko hamarkadaren hasierakoa, Teresa del Valleren zuzendaritzapean burutuko den *Mujer Vasca: Imagen y realidad* (1985) ikerketa. Lan honekin batera jaioko den euskal antropologia feministak (gaur egun dagoen eredu antropologikorik oparoenatarikoa)⁸ alde batera utziko du komunitate txikien analisia, euskal lurraldeen esparru sozio-geografiko ezberdinen existentzia azpimarratuz, sakonduz eta erkatuz, hau da, gizarte harremanak beren testuinguru zehatz eta partikularretan ulertaraziz. Ikuspegi esentzialista eta idealizatuari kritika ezin zorrotzagoa egingo zaio, betiere euskal emakumeen egoera eta haien inguruko irudikapenak hizpide, euskal antropologian eman den bigarren jauzi epistemologikoa ahalbidetuz.

Artikulu honetan aurkeztu nahi dudana gorputzaren eta emozioen azterketa antropologikoak (hastapenetan dagoena⁹ eta ge-

---

⁸ Emakumeen errealitatea aztertu edota genero ikuspegi erabili duten euskal antropologoak hauexek liriateke (haien doktorego tesien daten arabera ordenatuak): Teresa del Valle, Lourdes Méndez Pérez, Txemi Apaolaza Beraza, Teresa Lekunberri, Margaret Bullen, Begoña Aretxaga Santos, Kepa Fernandez de Larrinoa Pablos, Karmen Diez Mintegi, Mari Luz Esteban Galarza, Anuntxi Arana Murillo, Miren Alcedo Moneo, Beatriz Moral Ledesma, Paloma Fernandez Rasines, Anne-Marie Lagarde, Olatz Gonzalez Abrisketa, Jone Miren Hernández, Elixabete Imaz Martínez, Miren Urquijo Arregi eta Ixone Fernandez de Labastida Medina.

Euskal Herriaren buruturiko ikerketa feministei dagokienez, ikus Bullen eta Hernández (2010) eta Hernández eta Imaz (2010).

⁹ Emozioei dagokienez ikus Joseba Zulaikaren arrantzaleen ethos-aren analisia (1981), Jone M. Hernández (2011, 2012) gaur egun garatzen ari den bertsolaritza buruzko ikerketa, edo maitasunaren nire etnografia (Esteban, 2011).

nero antropologiarekin senidetuta) ez luke zerikusirik erromantizismo garaian presente egon zen emozioen auziarekin, jakinda bere helburu nagusietako bat esentzialismo mota guztiarekin haustea dela. Hortaz, euskal kulturaren analisia haustura edo jauzi kontzeptual berri bat suposatu ahal izango luke¹⁰.

Balizko hausturak antropologia feministatik eta gorputz eta emozioen antropologiatik¹¹

Gizarte zientzietan azken hamarkadetan gertatu diren zenbait berrikuntza teoriko eta metodologikok gorputza eta emozioak analisia- ren erdigunean ezarri dituzte¹². Gizarte teoria berri honetan gorputza agente da, aktore, subjektu, egitura eta jardunaren arteko zubi, lotune, bizitzaren materialtasuna, emoziotasuna eta haragitasuna berreskuratze aldera; betiere ulerturik bai emozioez baita gorputzaz hitz egiten dugunean ere gizakien artekotasanaz ari garela, intersubjektibitatearen ezaugarri nagusia emozionala eta korporala izatea delarik. Gizarte analisiaren biraketa honek gure metodo eta azterketa markoen egokitzapena

---

¹⁰ Euskal antropologiaren epeen eta jauzien inguruan egiten ari naizen sailkapena, guztiak bezala, proposamen bat besterik ez da. Euskal antropologiaren historiari osotuena, zalantza barik, nahiz eta amaitu gabea, Joseba Zulaikak du idatzia, bere *Del Cromagnon al Carnaval* liburuan (1996).

¹¹ Antropologia feminista eta gorputz eta emozioen antropologiaren arteko balizko loturez, ikus Esteban (2010, 2012).

¹² Norabide teoriko hauek gorputza entitate material gisa ulertzen duen ikuspegi fenomenologikotik abiatzen dira, non gorputza hegemonia, desberdintasuna eta gizarte kontrola ezartzeko gune den, baina baita munduaren kontzientzia kritiko eta erresistentziarako, eta oro har, munduaren esperientzia alternatiboetarako espazio (Ferrándiz, 2004: 23,24).

eskatzen du, gorputz jardueretan, giza ekin-tzaren modalitate ezberdinak interpretatu eta deszifratu ahal izateko (Ferrándiz, 2004: 22). Horrela, korporala edo gorputzekoa eta emozionala deitu dezakegun etnografia garatu da azken urteetan¹³.

Baina, lehenago esan bezala, eraldaketa teoriko eta metodologiko hauen eragina norainokoa den ulertzeko azken hogeitau urteetan ikerkuntza feministan emandakoe-kin uztartu beharrean gaude, biak ala biak atzera-elikatze prozesu estu-estuan baitaude. Izan ere, genero kontzeptuaren gaur egungo ikuspegi performatibo, konplexu, material, dinamiko eta harremanezkoak gorputzaren teoria garatzeko ezin baliagarriagoa izaten ari da. Eta alderantziz. Ondorioz, generoa ez litzateke "garena", "egiten duguna" baizik, (gorputz) praxiari lehentasun osoa emanaz.

Era berean, euskaldun izatea ere etengabe eraldatzen eta elkarrekintzan ari diren prozesu gisa ulertu genezake. Gorputza eta emozioak euskaltasunaren erdigunean jar-tzeak euskaltasunaren adiera dinamikoak, erlaziozkoak, materialak eta performatibo-agoak ahalbidetuko lizkiguke, euskal kulturaren analisiaren haragitze, somatizatze aldera. Euskal kultura(k) ez litz(r)ateke izan-go "garena" –euskalduna naiz–, eta euskal nortasuna/k ez litz(r)ateke bizipen finko eta estereotipatua(k). Aitzitik, funtsean, "egote-ko modua(k)" bezala ulertuko genituzke, gi-zarte eta norbanako ekintzak, non praktika bera, gorputzasuna eta emoziotasuna oinar-ri-oinarrizko alderdiak diren. Beraz, euskal kultura ez litzateke gorputzetik eta emozioe-tatik apartekoa, Hernández bertsolaritzaren kasurako erakusten ari denez (2011, 2012).

¹³ Ikus, esate baterako, Ayesta (2003), Ferrándiz (2004) eta Esteban (2004, 2011).

Gatozen orain azterketa enpirikora, atal honetan defendatu dudan ikuspegiaren adibi-de xume bat besterik izan nahi ez duena.

Euskaradun izatearen emozioak: mintzoak eta esperientziak

Jone Miren Hernándezek adierazi duenez (2007), Euskal Herriko edo Euskal Herri-tik kanpoko egile askok aztertu dituzte (eta sustatu ere) euskara –hizkuntza minorizatu gisa– eta kultur identitatearen arteko har-remanak¹⁴. XIX. mendean hasten den pro-zesu honetan baditugu zenbait izen handi (Alexander von Humboldt, Arturo Cam-pion, Joxemiel Barandiaran...) hizkuntza eta herriaren espirituaren ideia elikatu dute-nak. Ondorio nagusietakoa euskararen poli-tizazioa izango da¹⁵, hizkuntzaren berresku-ratzea diskurtso nazionalistaren erdigunean kokatuz, bizipen subjektiboetan ere eragin osoa izango duen lotura¹⁶.

Ibillbide honetan, ezinbestekotzat jo da euskara euskaldunentzat izan dena eta bade-na aztertzea. Artikulu honen parte enpirikoa ere egindako elkarrizketetan agertu diren

¹⁴ Euskal antropologian, euskararen inguruan egin-dako ikerketetz, ikus, besteak beste: Azcona (1985), Zulaika (1985), Apalategi (1987), Urla (1987), del Valle (1988), Apaolaza (1993), Hernández (2007) edo Villalón (2011). Beste aldetik, euskal kultura eta nortasun kolektiboaren inguruan burutu diren inkes-ta kuantitatibo-kualitatiboen artean, Iñaki Martínez de Lunak (2006) zuzendurikoa nabarmendu daiteke.

¹⁵ Euskararen politizazioaz ikus, besteak beste, Benja-mín Tejerina (1992) eta Jacqueline Urla (2012).

¹⁶ Euskararen egoera soziolinguistikokoaren diagnosian bi joera nagusi sumatu ditu Hernándezek (2007:77-79): hizkuntza ikusgarri egingo duen espazioa zehaz-tearena, batetik, eta hizkuntzari denbora-dimentsioa ematearena, bestetik, berreskuratze horri zilegi egi-ten duen narratiba historiko baten bidez.

hiztun izatearen esperientzia eta emozioei dagozkien edukiekin hasiko dut, non orain arte aipaturiko alde guztiak (eta beste batzuk) presente izango diren¹⁷. Antropologiaren ekinbideari jarraituz, kontuan hartuko dut alde sinbolikoen eta praktikoen uztarke eta bizipenen eta lekuan lekuko aldaketen garrantzia.

HIZTUNEN GOZAMENAK ETA BIHOZMINAK

Bai euskara betidanik dakiten baita gaztetan ikasi dutenen kontaketa ere sentimendu positiboak gailendu dira: poza, gozamina, plazera, partekatze sentimendua, nonbaiteko izatearena... Sentipen horiek euskara ikastearen edota euskaraz mintzatzearen sostengu eta zimendu dira. Halaxe adierazi du, esate baterako, berriemaile izan dudana Toni Ortizek¹⁸:

"AEKn [Alfabetatze Euskalduntze Koordinakundea] ikasi nuen eta ez zen bakarrik hizkuntza, lagun talde bat baino. Askok lantzen ziren harremanak, irteerak...".

Jone Miren Hernándezek¹⁹, bere aldetik, euskara ikaste prozesua "prozesu emozional" izendatu du, guztion kasuan ere halaxe dela azpimarratu nahian:

---

¹⁷ Nire asmoa ez da euskal komunitate osoaren argazkia ateratzea, baizik eta azterketa mota baten onurak islatzea.

¹⁸ Toni Ortiz: 46 urte ditu; lehen hezkuntzako maistra Basaurin, jaio zen herrian, non bikotekidea eta bi semeekin bizi den; gurasoak 60ko hamarkadan heldu ziren Euskal Herrira Extremaduratik.

¹⁹ Jone M. Hernández: 42 urte ditu; antropologia irakaslea da EHU-n; Lasarte-Orian jaio eta bizi da haren bikotekidea eta hiru seme-alabekin.; gurasoak, jatorriz, Salamankakoak.

"Niretzako oso esperientzia emozionala izan da. Oso arrazionala ere, zeren ikasten dezu. Baina hori da zerbait planteatu ez dana eta planteatzen ez dana [euskararen inguruko teoretietan eta ikerketan, esan nahi du]²⁰ (...). Nik halaxe bizi izan det eta ez det uste nire kasua bakarra denik (...). Era guztietako emozioak: jakinmina, interesa, plazera ere bai, desioa... (...). Askok disfrutatu det literaturarekin, eta emozionatu ere bai, eta negar egin..."²¹.

Baina, esan bezala, sentimendu ezkorrak (lotsa, nekea...) ere busti ohi dituzte elkarriketatuen hiztun bizipenak, bai jatorriz euskaldunak direnenak baita euskara ikasi dutenenak ere. Horretan esperientzia adierazgarriena, langile eta sindikal arloan mugitu den Kaie Carabiasena²² da.

"Ni ez naiz berdina euskaraz edo gazteleraz. Nire amaren hizkuntza erdera da... (...). Nire euskera mugatuta dago, gramatika falta zaidalako, bokabularioa, aditz batzuk... (...). Nik esaten diet lagunei, 'zuek eztakizue, eztuzue ulertzen ni nola sentitzen naizen barrutik ba egoera batzutan'. [Nola?] Hoixe, ba tenso, zeren, zeren hizkuntza beti eztut menperatzen".

Euskaraz hezia izan den Nere Erkiagak²³ gaztelaniarekiko bizipen negatiboak izan ditu, lotsa batez ere, nahiz eta lotsa eta harrotasuna batera joan.

---

²⁰ Kortxete arteko esaldiak nireak dira, elkarriketetan bertan esandakoak edo gerora txertaturikoak.

²¹ Ikus Hernández berak egindako doktorego tesia (2007) non analisiaren alderdi autoetnografikoa aintzat hartzen duen.

²² Kaie Carabias: 56 urte ditu; tailer batean egiten du lan; Arrasaten bizi da haren bikotekidea eta semeekin; gurasoak Salamankatik etorri ziren bera txikia zenean.

²³ Nere Erkiaga: 38 urte ditu, Xenpelar Dokumentazio Zentroko arduraduna; Lekeition jaioa eta hezia; bakarrik bizi da Donostian.

"Lotsa asko, eta batzutan amorrua. Nire amak be bai. Aitek, gure aitek, lotsa handirik ez dau inoiz eduki... orduan, aite erderaz manejatu egiten zan, itsas gizona zan, patroia, hortik ibili zan eta ez eban lotzen erdera eta lotsa, txarto pasatu edo menosprezio edo holakorik (...). Aitek baeukon Igoalatorioa eta orain Igoalatorioa da seguru mediku baten modura, baina lehen zan itsas gizon guztiek eukena, eta familia guztiena, eta hara Bilbora joan behar ginen Maximo Agirrera, eta kola ikaragarriak egin, bolanteak eskatu eta medikuarenera. Eta holako egoeretan amaren lotsa edo lotsaria (...). Erderaz erdixe gara. Hori bizi neban (...). Eta gero orguiloa sentiduten dot. Azentua daukadalako eta euskara daukadalako. Baina hori da lanketa bat".

EUSKARAREKIN KONPROMISOA BAINA BAITA BEHIN-BEHINEKO UKAZIOAK ERE

Euskararen erabilerarekin konpromisoa erakutsi dute gure sei elkarrizketatuek, edozein dela engaiamendu horren forma. Konpromisoa, lehenbizi, euskara ez dakitenek euskara ikasteko.

"Soldaduskatik etorri ta gero ba erabaki nun euskera ikastea eta pentsatu nun ja nahikoa zala ta bueno kontzientzia apur bat gehiago... (...). Nik lana bukatu ta gero egiten nuen, ordu ta erdi egiten genuen..." [Carabias].

Euskara ikasteko eta mintzatzeko ardura horren beste adierazpen bat, euskaldun berriek jatorriz euskaldun edo euskaldun berria den bikotekidearekin "euskal familia proiektua" era esplizituan abian jartzea litzateke.

"Gero majisteritza egin nuen gazteleraz (...). Ta nik majisteritza amaitu nuenean, ba justo, hor hasi nintzen, majisteritza erdian Alfredorekin [gizona] (...). Ikastola batetik deitu ninduten eta hasi nintzen ordezkapenak

egiten. Orduan bai izan zan apur bet eski-zo, lana, euskal munduan, beti, egunero, eta zure bikotearekin ez (...). Egun batean esan genuen, 'zergatik ez dugu euskeraz hitz egiten?'" [Ortiz].

"Hori izan zan erabaki bat guztiz kontziente (...). Soziologia bukatu nuen euskeraz, hasi ez, baina bukatu bai. Hogeita bat, hogeita bi urte. Udara batean ni jun nintzan, ordun ja bikote ginen, jun nintzan barnetegira eta erabaki genuen handikan bueltatzera ba dena euskeraz. Eta horrela izan zan (...). Berarekin zan niretzat gogorrena, baina behin erabakia hartuta hasi nintzan leku guztietan" [Hernández].

Izan ere, euskara, identitate identifikatu tresna behinena izan ohi da gurean. Baina jarrera hori ere obligazio gisa uler daiteke eta kritika probokatu, hizkuntzarekiko (behin-behineko) ukazioak sorraraziz, Iban Ayesta-²⁴ kontaktetan adierazita gelditu dena:

"Egia esan, euskera, emozionalki gero eta gehiago ari naiz disfrutatzen eta azkeneko urteetan gertatzen ari da askoz gehiago konektatzen dudala... (...). Nik urte batzutan euki dut tentsio bat, ukatze joera bat euki dut euskal kulturarekiko eta euskal nortasunarekiko, eta hori ez dator bakarrik kanpoan ibili naizenetik, lehenagotik dator. Ja 13-14 urterekin ni bilakatu nintzan rokeru, nihilista, Nietzsche irakurtzen genuen, esaten genuen 'ez daukat nortasunik, ez naiz ez euskaldun, ez espainol, ez frantses, ez naiz ezer ez' (...). Ukazio horren barruan zegoen ere euskararen ukazio bat, zeren nik edo nere lagunarteak lotzen genuen euskara euskal jatortasunarekin, ezker abertzale jarraitxuen mobidarekin (...). Atzerrian ibili ondoren, ba beste modu batera bizitzen dut euskara, eta batez ere,

²⁴ Iban Ayesta: 38 urte; antropologia irakaslea EHU; bakarrik bizi da Donostian, atzerrian urte asko pasatu ondoren.

onartzea, ni natorrela, ba azkenean euskal nazionalisten familia batetatik eta hori onartu eta maitatzen ikastea".

Hizkuntzarekiko konpromisoak askotan izaera ideologiko irmoa du. Beste batzuetan, aldiz, konpromisoa enpirikoa izango litzateke, praktikoa.

MAPA LINGUISTIKO-AFEKTIBO-SOZIALAK

Berriemaileei galdetu zaie nola uztartzen duten euren egunerokotasunean euskara eta gaztelania. Betidaniko euskaldunek haien bizitzan gaztelaniaren sarrera nola eman zen kontatu dute. Sarrera hori, noiz edo noiz, problematikoa izan da, Erkiagaren kasuan bezalaxe:

"Gaztelera, eskolan hasi eta bigarren urtean hasi nintzala ja ulertzen... bigarren... ez, lehenengoko urtean ze umiak baekixen. Buruan daukatena da lehenengo urtea, parbulitos, gaizki pasa nebala erderazko klase baten sartu nindutelako... (...). Ez neban entendiduten ezebez eta orduan albokoari esaten neutson zelan esaten zan komunera joateko".

Edorta Arana²⁵ izan da haurtzaroko euskararen nagusitasunaz eta gaztetako euskara/gaztelania konbinazioaren inguruan luzeen aritu dena.

"Txikitan euskara zan etxean erabiltzen zan hizkuntza eta orduan han ez zegoen euskeraz nabil, erdaraz nabil, zan erabiltzen zan hizkuntza. Baina gero kalera ateratzen ginengan, kalera joaten ginenean orduan, bes-teekin erabiltzen genuena gaztelera zan (...).

Gero euskeraren kasuan, gure aita zana baserrikua zan, kalera joandakoa, baina baserrikua zan (...). Euskalduntasuna zegoen oso lotuta baserriarekin, baserriko lanekin, mundu ruralagoa, familia harremanekin eta aldiz kaleko giroa zan askoz be urbanoagoa (...). [Eta noiz hasten zarete euskeraz egiten?]. Bani esango nuke COU²⁶, COUko sasoi horretan, unibersidadera joan baino lehen, hamaazpi... ta hor ja jauzi kualitatiboa, bai".

Izan ere, oso bereizita dago elkarrizketatu batzuen bizitzan giro euskalduna eta erdalduna.

"Ni beti bizi egon naiz euskaldun jendearekin eta erdaldun jendearekin (...). Etxien euskeraz egiten dugu. Nire andrea euskalduna da eta oso euskaldun zalie... (...). Gero lantegian, batzuekin bai baina orokorrean ez" [Carabias].

Eta uztardura horren nekeak azpimarratu dituzte, batez ere gaztelania nagusi den inguru batekoa den Ortizek:

"Oso nahasia, eta oso zaila da eramatea mapa linguistikoa hau (...). Euskaldunak direnekin beti euskaraz egiten dugu (...). Eta orain borroka daukagu gure semeek euskeraz egiteko. Etxean euskeraz egiten dugu baina askotan eurek euren bizitzan erderara jotzen dute pilo bat (...). 'Hau etxe euskaldun bat da, aldatu txipa, ez zaude lagunekin eta euskeraz hitz egin! Ez dizut erderaz erantzungo!'"

Beste aldetik, berriemaileen artean badaude eleanitzak direnak eta atzerrian denbora tarte luzeak eman ondoren hiztun esperientzia ezberdinen arteko konparaketak eta uztarketak egin dituztenak.

²⁵ Edorta Arana: 52 urte; EHUko ikus-entzunezkoen irakaslea, Arrasaten jaioa, gaur egun Leintz-Gatzagan bizi dena; seme baten aita.

²⁶ COU (Curso de Orientación Universitaria), garai hartan, batxilerra bukatu eta unibertsitatera sartu aurretik zegoen kurtsoa.

"Ingelesezt hitz egitea asko gustatzen zait, plazer handia ematen dit eta espazialidade zabal batekin lotzen dut nik batez ere (...). Nik gaztelera normatiboa eta pixka bat totalitariora nere aitaren figurarekin lotu dut. Eta gaztelera ere ez dut gehiegi maitatu izan (...). Eta portugesa ikasteak gaztelera hobegotu eta aberastu egin dit, eta ez hori bakarrik, gaztelera beste sentimendu batetik bizitzen dut orain. Orain maite dut gaztelera" [Ayesta].

"Ingelesak eraman nau beste esperientzia batera, baita ere nire bizitzan oso inportantea dana. Londresen. Laurogeita hamazazpian jun nintzan urtebeterako eta hori izan zan beste mugarri bat nire bizitzan (...). Ingalaterrarekin badago zerbait nire izaerarekin konektatzen duena (...). Londresen dena dago un poco decadente, baina badago zerbait... gozamen bat kulturarekin edo dantzarekin, edo musikarekin, edo antzerkiarekin... eta ordun, hori gustatzen zait" [Hernández].

Euskal kultura definitu guran

EUSKARAREN ZENTRALITATEA

Zenbait elkarrizketatuk argi baino argiago dute: euskarak sortzen du, euskarak eratzen du euskal kultura, nahiz eta bigarren maila batean bestelako osagaiak ere aintzakotzat hartu, ekintza eta balore zehatzak.

"Nik esango nuke euskal kultura ez dela Euskal Herrian egiten den kultura baizik eta euskeraz egiten den edozein kultur adierazpena. Bertokoa. Hemen egina" [Ortiz].

"Ikasi dogu ez dala bakarrik hizkuntzarekin lotutakoa baina neutzako batez be hizkuntzarekin lotutakoa da!" [Erkiaga].

"Euskal kultura da zure herriaren maitasuna, zure herriaren baloreak, zure herriak daukan

hizkuntza eta baloreak. Erdal kultura eta euskal kultura desberdinak dira" [Carabias].

Harik eta batzuentzat, Aranaren kasuan adibidez, euskarak harreman afektiboak eratzeke orduan ere eragin osoa izateraino.

"Lagun euskaldunak edukitzea, mundua ikusteko modua... (...). Nik lagun batzuk ez ditut hain hurkoak ez direlako euskaraz nire konplizeak".

ETA BESTELAKO IKUSKERAK

Baina badaude ere euskal kulturaren ikuspegi zabalagoak adierazi dituztenak. Iban Ayesta eta Jone M. Hernández lirateke honetan berritzaileenak, seguru asko antropologoak direlako, kulturaren interpretazio alternatiboekin arduratuta. Ikus dezagun zer nolako definizioa egiten duen Ayestak:

"Neretzako, asmaketa gune bat da. Batez ere berrasmatu beharrekoa, bueno, berrasmatzeko laborategi bat bezela. Ez dut inoiz pentsatu euskal kultura denik ondare baten jarraipena edo egonkortasuna bermatzeko jarduera bat".

Eta nahiz eta haren familian euskaltasuna naziotasun eta etnizitate ideia zurrun batekin lotu, berak bestelako loturak egiten ditu:

"Neretzako da freskotasuna, da arintasun bat, da inprobisatzeko... (...). Nik ez dakit, agian pentsalari batzuen... Oteizaren eragina edo, ez dakit, baina neretzako euskalduntasuna da estado animiko bat eta espiritualidade bat; baina espiritualidadea ez modo transzendentalean, edo bai, igual, baina arintasun, freskotasun batekin loturiko zerbait da. Nik horrekin lotzen dut, irripar egiteko modu batekin, mugitzeko modu batekin, estetika batekin lotzen

dut nik. Seguraski estetika hori dago lotua herri honek tradizionalki euki dituen lan moduekin, egon den langileriarekin, barrea, keinuak, ez dakit... (...). Begiratzeko moduan, edo isilik egoteko moduan. Diskrezio bat dago hor. Diskrezio bat, erritmo bat, ez dakit ondo zein den, ez dakit ondo. Baina ez dut nahi honekin esentzializatu nahi, zeren eta erritmoak eta asko daude, porque dago kale kalekoa, Bilboko kaletasuna, edo baserritarren...".

Seme-alabak dituzten guztiei bezalaxe, Jone M. Hernándezi ere galdetu diot nola transmititzen dien umeei euskal kultura. Oso kritikoa agertu da inguruan ikusten duenaz eta euskal kulturaren filosofia orokor bat zabaldu du nire aurrean, gurean den "txikitik", "berezitik" eratu beharko litzatekeena:

"Niri iruditzen zait, eta ni oso punkia naiz, badakit, ba umeak hiru urtekin ja, lau urtekin ba Hannah Montanaren kamisetak eta ez dakit zer... Eta ez erdalduna delako, ez, baizik eta zu, ze eredu transmititzen ari zara? ze gizartetan bizi zara? ze egoeratan gaude? Ni horrekin oso kritikoa naiz (...). Gu gera txikiak (...). Ez dago sensibildade bat txikia dan guztiarekiko, txikia edo berezia (...). Niretzako euskal kultura da munduan egoteko modu bat. Eta oso modu konziente esateko non zauden, zein den zure errealidadea, zein den zure historia, zein den zuk daukazu berezitasun hori. Ezberdintasuna modu neutroan, ez berezia zarelako".

Euskaldun(ak) izatea nola haragitzen den

Atal honetan euskal kultura eta euskaldun izatearen inguruan berriemaileek esandakoari ekingo diogu, euskal enkulturazioaren alde fisikoaz pentsatzera gonbidatu ditudanean eman dizkidaten erantzunei lehentasuna emanaz.

Edorta Aranek osagai askotarikoak txertatu ditu haren kontaktetan euskaldun izateaz jardun duenean: janaria, itxura, jarrera, kantuak...

"Hombre, nik esango nuke osasuntsu izatearena bai, ondo jatiarena, fruta jatia, neure etxean hori esaten zen osasuntsu, denetik jan, mizkinkeritan ez ibiltziarena. Eta jantziaren ere bai, hori, atentziua larrei ez deitziarena, apur bat normalidade puntu horretan gure dauen moduan, gustora. Eta gauzak adierazteko moduen, beti errespetua, beti, nolabaiteko normalidade baten barruan ibiltzia (...). Kontentziñoa ere aipatuko nuke, seriotasuna, lanian formala, bai seriotasun horretan. Eta gero, keinukera, afektibidadea traslatazeko, erakusteko moduan, muxuak bai pero, pero sin perifollos, tontokeixa barik, hori oso euskalduna da. Eta gero kantuen garrantzia, beste kulturetan ere egongo da (...). Baina hemen bai, hemen, nolabait poztasuna eta baita tristura erakusteko kantuen garrantzixia, afektibidadea transmititzeko horretan...".

Iban Ayestak, bere aldetik, ñabardura interesgarriak egin ditu lehenago esandakoaren ildo beretik, ironiarekin, umorearekin, begiradarekin loturiko aspektuak ekarriz.

"Euskal kultura da burua eukitzeko modu bat, irripar egiteko, alboetara begiratzeko modu bat, entzuteko, egoteko, entzunaz atentzioa jartzeko modu bat... (...). Da korporalitate sorta bat daudenak erritmo batean (...). Eta keinuak, eta begiradak (...). Ez da bakarrik gorpuzkera bat, dira gorpuzkera, eztakit... mosaiko bat (...). Euskal Herria izan da lurri oso loturiko herri bat, eta arrantzari, eta eskuekin lan egin duen herria. Esku-herri bat izan da, eta lurri lotua dagoena (...), hombre, hirian beste gorpuzkerak dira, ezta? Naturaren eragina hor ahuldu egiten da, nere inguruko donostiar gehienak ba kaletarrak dira... askok eta askok ez dute baserrietako eta herri txikiak erreferentziarik (...). Euskal

Herrian kirola agian bai dela modu bat espresio estetiko edo ritmiko horiek gizartean mantentzeko nahiz eta kalean bizi".

Aldaketak eta irakurketa kritikoak

Logikoa dirudi: elkarrizketatuei errazago egin zaie haurtzaroko kontuez gogoeta egitea eta orduko gorpuztasunaz hausnartzea oraingoan azterketa egitea baino. Zenbat eta denboran urrunago kokatu hausnarketak orduan eta gardenago azaldu dira ondorioak.

Kaie Carabiasek, adibidez, garai bateko etorkinen eta bertakoen ezberdintasunak argi ta garbi gogoratu ditu. Baina gaur egungo berezitasunak ez ditu horren tinko adierazi, bai ohituretan baita testuinguruetan ere aldaketa eta nahasketa asko izan direla argi baitu.

"Batzen eta besteen diferentziak oso nabarmenak izan dira, orain ja gutxiago. Garai hartan Espainiatik, Ebrotik honuntza ezpazan, igartzen zan, Castillatik etortzen ginen... bueno, ni enintzan konturatzen oso txikia nintzalako, baina gero ikusten nittun nire gurasoak, argazkiak, eta igartzen zan, pueblerinos totales!... janzkerak, bueno garai hartan hemen ere! (...). Desberdintasuna hemen ere... fraka mahon eta alkandora eta txapela, eta han zan, bibotea, oso beltzak, ze han kanpoan... Castillatik iristen zirenak eta extremeñoak ere desberdinak, ez bakarrik azentoagatik, ze azentoa oso nabarmena zan (...). Nabarmenena moreno hori, baina moreno ez Kontxakoa ez, baizik eta lanarena eta eguzkikoa (...). Aldatu da orokorrean, hemen ere bai, lehen igartzen zan frantsesa edo euskaldun bat, edo aleman bat. Orain ikusten dozuz paseatzen ta igualak...".

Iban Ayestak iloba txikien jolas edo ohituretan ere aldaketak sumatu ditu.

"Nik orain arreba, koinatua eta ilobak ikusten ditut, eta gogorarazten didate asko Ingateran ikusitakoa, gauza asko dira oso antzekoak... [Ez duzu ezer ikusten berariazkoa, hemengo?]. Bueno, ikusten dudana da euskera-rekin lotuta, musika. Nik ikusten det musikan iristen direla taupada horiek, edo erritmo horiek, edo keinu horiek... sensibildadea lantzeko modua, bai, bai, musika da oso oso bizia".

Emaitza enpirikoen inguruko zenbait gogoeta

Gure berriemaileek euskaldunen eta kanpotarren arteko diferentziak hitzetik hortzera izan dituzte baina zenbat eta orainalditik gertuago hitz egin, orduan eta zailago egin zaie elementu horietako batzuk mantentzea, itxuraren kasuan gertatu bezala. Gaur egungo antropologian nola, gure elkarrizketatuen ustez ere kultura etengabe aldaketan dauden osagai askoren konbinazioa litzateke. Hortaz, kultur testuinguru batean bereizgarria dena bainoago, bereizgarritzat eta antzekotzat jotzen denaren arteko tentsioa aztertzea litzateke, nire ustez, interesgarriena: uztardura hori nola doan bilakatuz norbanako edo taldeko esperientzian, eraldaketa sozio-politikoekin harreman estuan.

Izan ere, espazio edota denbora tarte batean bizi izandakoak errotzen gaitu testuinguru batean (edo ez), edozein dela gure jatorria: espazio edo denbora horretan erabili ohi d(it)ugun hizkuntz bizipen eta identitateetan eragin zuzena sortuz. Euskaraz hitz egiteak identitate bizituan garrantzi handia hartzen duen arren, eleaniztasuna ere oinarri-oinarrizko osagai gisa aurkeztu dute zenbait berriemailek. Era berean, hizkuntza batean afektuak adierazteak eta bizipen eta eduki ezberdinak erdiesteko aukera izateak hizkuntza hori(ek) maitatzeko baldintza nagusitzat jo dute.

Baina, ikuspegi postmodernoaren aitza-kian behin baino gehiagotan egiten denaren aurka, horrek ez gintuzkeen eraman beharko nortasuna moldarazten duten esperientziak edo nortasun bera modu zatikatuan ulertze-ra, baizik eta egiaztatzea hizkuntza batean sentitu/esperimentatu egiten denak eragin zuzena duela edo izan dezakeela beste hizkuntza edota testuinguru batean ematen diren sentipen edo esperientzietan. Eta alde-rantziz. Beraz, osotasun batez arituko ginateke. Espazio, denbora eta hizkuntza ezber-dinetatik igarotzeak efektu elkar elikatzailea eta produktiboa, biltzailea izango luke nork bere burua bizitzeko eta eraikitzeke teno-rean. Horrela, leku fisikoak (kalea, etxea, baserria, atzerria...) eta harreman mota ez-berdinak erlazionatzeko eta mugatzeko balio duten euskara, gaztelania eta beste hizkun-tzen erabileren txirikordatzearen ondorioz, euskal mugak gaintutuko lituzketen den-bora eta espazioaren bilbe trinkoak sortuko lirake. Hau da, edozein kultur edo gizarte identitate ez litzateke zatikagarria, zabalga-rria eta ugarigarria baizik, eta identitate(ar) en zabalpenak kultur mugak zedarritu eta aldi berean gaintutu egingo lituzke. Hortaz, euskal kultura zer den eta zer ez den adie-razterakoan euskarari bakarrik edo nagusiki

erreparatzeak errealitatea gehiegi sinpli-fikatzera eramaten gaitu.

Beste aldetik, gorpuzkerez eta gorputzak bizitzeko eta erabiltzeko moduez jardun dute berriemaileek, eta antzinako jendartea eta oraingoa, nekazaritza giroa/basoa eta hi-ria, eta lehenengo eta oraingo euskaldunak jarri dituzte aurrez aurre. Haragi egiten di-ren kontentzioa, konpromisoa, tristura, lo-tsa, nekea, isiltasuna, espiritualitatea, ironia, indarra, arintasuna, freskotasuna, berrikun-tza, eta abarren zerrenda luze bati egindako aipamenei bidez, kultur ohiturek eta bizipe-nek interpretazio bat baino gehiago onartzen dituztela erakutsi dute, haien artean elkar eztabaidan jar ditzakegunak. Emoziotasuna eta haragitasuna definizio horien oinarrian kokatuz gero, interpretazioen muga zabal-tzearen alde egiten ari gara.

(Euskal) kultura deitzen dugun hori, beraz, bereizgarria den neurri berean, defi-nigaitza, dinamikoa eta performatiboa ere badela berretsi nahi izan dut ariketa honen bitartez. Nago ideia hauek guztiek (Iban Ayestak eta Jone M. Hernándezek esandakoa neure eginez) haren "txikitik" bizitzeko aukera izan dezakeen kultur laborategi eta sorkuntza gune bati ezer kendu baino onga-rritu egiten dutela.

Bibliografia

- APALATEGI, Joxemartin (1987) *Introducción a la historia oral. Kontu zaharrak (cuentos viejos)*, Barcelona, Anthropos.
- APAOLAZA, Jose Miguel (Txemi) (1993) *Lengua, etnicidad y nacionalismo*, Barcelona, Anthropos (Cuadernos A de Antropología).
- AYESTA, Iban (2003) *Berlin, fin de millennium: An Experiment in Corporeal Ethnography*, Doktorego-Tesia, London, University College of London.
- AZCONA, Jesús (dir.) (1985) *Límites geográfico-sociales del euskara en Navarra*. Informe solicitado por el Gobierno de Navarra (argitaratu gabea).
- BULLEN, Margaret; Jone M. HERNÁNDEZ (2010) *Estudios feministas y de género en Euskal Herria* [sarean] <http://www.euskomedia.org/aunamendi/152508/137727>.
- CARO BAROJA, Julio (1978) “Antropología y etnografía. Balance de cuarenta y dos años”, in *Estado actual de los estudios vascos*. Eusko Ikaskuntza. Batzarre Nagusia (Hamabi lan-sailetan irakurritako txostenak), *Asmoz eta Jakitez*, Azaroak 17, 17-26.
- DEL VALLE, Teresa (1981) “Visión general de la antropología vasca”, *Ethnica*, 17:123-147.
- (1988) *Korrika. Rituales de la lengua en el espacio*, Barcelona, Anthropos.
- DEL VALLE, Teresa, et al. (1985) *Mujer vasca. Imagen y realidad*, Barcelona, Anthropos.
- DOUGLASS, William A.; ZULAIKA, Joseba (2007) *Basque Culture. Anthropological Perspectives*, Reno, Center for Basque Studies / University of Nevada, Reno.
- ESTEBAN, Mari Luz (2004) *Antropología del cuerpo. Género, itinerarios corporales, identidad y cambio*, Barcelona, Edicions Bellaterra.
- (2010) “Anthropology of the Body, Corporeal Itineraries, and Gender Relations”, in M.L. ESTEBAN; M. Amurrio (eds.) *Feminist Challenges in the Social Sciences: Gender Studies in the Basque Country*, Center for Basque Studies (University of Nevada, Reno)/Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU), Current Research Series, 2, 191-204.
- (2011) *Crítica del pensamiento amoroso*, Barcelona, Edicions Bellaterra.
- (2012) “Género, gorputza eta kultur identitate bizituaren analisisa, euskaltasuna berrirakurtzeko ahaleginen”, in A. ALVAREZ; G. LASARTE (ed.) *Gorputza Euskal Literaturan* (prentsan).
- FERNÁNDEZ DE LARRINOA, Kepa (2002) “Antropología soziokulturalaren nondik-norakoak Hego Euskal Herrian: euskal kultura ikertzetik kultura-askotza ikertzerako bideak”, *XV Congreso de Estudios Vascos. Euskal zientzia eta kultura, eta sare telematikoak*, Donostia, Eusko Ikaskuntza, 207-213.
- FERRÁNDIZ, Francisco (2004) *Escenarios del cuerpo: espiritismo y sociedad en Venezuela*, Bilbo, Publicaciones de la Universidad de Deusto.
- HERNÁNDEZ GARCÍA, Jone M. (2007) *Euskara, comunidad e identidad. Elementos de transmisión, elementos de transgresión*, Madrid, Ministerio de Cultura.
- HERNÁNDEZ GARCÍA, Jone M.; Elixabete IMAZ (2010) “Demythicalizing, Unveiling, Challenging: A Review of Twenty-five Years of Feminist Academic Production (1985–2010)”, in M.L. ESTEBAN; M. Amurrio (eds.) *Feminist Challenges in the Social Sciences: Gender Studies in the Basque Country*, Center for Basque Studies (University of Nevada, Reno)/Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU), Current Research Series, 55-70.
- HERNÁNDEZ GARCÍA, Jone M. (2011) “Bertsolarismo. Palabras que emocionan, emociones hechas palabras”, in M.L. ESTEBAN; J.A. FLORES; J. LÓPEZ (ed.) *Simposio In-corporaciones antropológicas: Análisis desde el cuerpo y las emociones*, XII Congreso de Antropología de la FAAEE (Federación de Asociaciones de Antropología del Estado español), León 2011.

- HERNÁNDEZ GARCÍA, Jone M. (2012) "Emakume bertsolariak: bertsoetik bertSORA hanka puntetan", in A. ALVAREZ; G. LASARTE (ed.) *Gorputza Euskal Literaturan* (prentsan).
- MARTINEZ DE LUNA, Iñaki et al. (2006) *Euskal nortasuna eta kultura XXI. Mendearen hasieran*, Donostia: Eusko Ikaskuntza.
- TEJERINA MONTAÑA, Benjamín (1992) *Nacionalismo y lengua. Los procesos de cambio lingüístico en el País Vasco*, Madrid, Siglo XXI.
- TERRADAS SABORIT, Ignasi (2004) "Las contradicciones entre la identidad vivida y la identificación jurídico-política", *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*, 20:63-79.
- URLA, Jaqueline (1987) *Being Basque, speaking Basque, the politics of language and identity in the Basque Country*, Doktorego-Tesia, Michigan, University Microfilms International (Michigan).
- (2012) *Reclaiming Basque: Language, Nation and Cultural Activism*. Reno: University of Nevada Press, 2012.
- VILLALÓN, Adriana (2011). *Manteniendo el fuego: mecanismos de construcción de espacios y límites de la vasquidad*, Doktorego-Tesia, Universidade Federal do Rio de Janeiro, Brasil.
- ZULAIKA, Joseba (1981) *Terranova: The Ethos and Luck of Deep-Sea Fishermen*, Philadelphia, Institute for the Study of Human Issues, 65-94.
- (1985) *Bertsolariaren jokoa eta jolasa*, Donostia, Baroja.
- (1996) *Del Cromagnon al Carnaval*, Donostia, Erein.

Palabras clave: cultura vasca, cuerpo, emociones, identidad vivida.

Resumen: El objetivo de este artículo, que toma como punto de partida la evolución de la antropología vasca, es aplicar al estudio de la cultura vasca la perspectiva feminista y la teoría social del cuerpo y las emociones. Esta forma de etnografía se muestra muy eficaz para el análisis de la heterogeneidad, complejidad y materialidad de las culturas. Se analizan la experiencia fértil de ser hablante en euskera u otras lenguas y las definiciones y vivencias múltiples alrededor de la cultura vasca, poniendo el énfasis en la identidad vivida (frente a la identificación política o cultural). Las/os informantes se refieren a las especificidades y carnalidades de la cultura vasca haciendo suya pero al mismo tiempo ampliando y desestabilizando la noción de lo vasco.

Mots clés: culture basque, corps, émotions, identité vécue.

Résumé: Le but de cet article, qui prend comme point de départ l'évolution de l'anthropologie basque, est d'appliquer la perspective féministe et la théorie sociale du corps et des émotions à l'étude de la culture basque. Cette forme d'ethnographie est très efficace pour l'analyse de l'hétérogénéité, la complexité et la matérialité des cultures. Y sont analysées l'expérience fertile de parler la langue basque ou autres langues, ainsi que les multiples définitions et expériences vécues autour de la culture basque. On met l'accent sur l'identité vécue par rapport à l'identification politique ou culturelle. Les personnes interviewées se réfèrent aux spécificités et carnalités de la culture basque, s'appropriant la notion de ce qui est basque, tout en lui donnant un sens plus large.